İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLERDE GÜNCEL ARAŞTIRMALAR

Ekim 2022

Editörler

Doç. Dr. Mustafa Mete

Dr. Öğr. Üyesi Aytaç Toptaş

Dr. Yahya Katı

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Doç. Dr. Mustafa Mete
Dr. Öğr. Üyesi Aytaç Toptaş
Dr. Yahya Katı

Birinci Basım / First Edition • © Ekim 2022

ISBN • 978-625-430-456-9

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The right to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1
ANTİ-DAMPİNG, SÜBVANSİYONLAR VE TÜRKİYE
Murat Ozan BAŞKOL 1

Bölüm 2
PANDEMİ DÖNEMİ TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK EV İÇİ ŞİDDET VE KADIN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI
Meltem ATAN, Belma TOKUROĞLU 23

Bölüm 3
EKONOMİK KARMAŞIKLIK İLE ÜRETKEN KAPASİTELER İLİŞKİSİ PENCERESİNDEN TÜRKİYE'DE EKONOMİK BÜYÜME VE GELİŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Engin BEKAR, Kasım ULUDAĞ 43

Bölüm 4
PİYASASI OLMAYAN MALLARIN DEĞERLEMESİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER
Ahmet Semih UZUNDUMLU, Seval KURTOĞLU 69

Bölüm 5
KAMUDA PERFORMANS YÖNETİMİ: SAĞLIK BAKANLIĞINDA UYGULANAN EK ÖDEME SİSTEMİ HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME
Firdevs KOÇ BAYKARA, Tarık YÜCEL 83

Bölüm 6
LİDERLİK KAVRAMININ SANATSAL BOYUTU ÜZERİNE KURAMSAL BİR İNCELEME
Hale Eda AKDURU 103

Bölüm 7
NÖROPAZARLAMA BİR FIRSAT MI, YOKSA BİR TEHDİT Mİ?
Zeynep ÖZDEMİR 119

Bölüm 8
HİZMET KALİTESİNİN ÖLÇÜLMESİ: GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİNDE BİR UYGULAMA
Fevzi Altuntaş, Sebahattin Yıldız.....133

Bölüm 9
YÖNETİM ALANINDA İŞ ETİĞİNİN ÖNEMİ
Umut Dağıstan 153

Bölüm 10
GEÇİŞ EKONOMİLERİNDE KUR REJİMİ TERCİHİ
Mehmet Ömer Çarpar, Özhan Tuncay 169

Bölüm 11
YEREL YÖNETİM FİNANSMANINA GENEL BİR BAKIŞ
Cumhur ŞAHİN 191

Bölüm 12
VERGİ DENETİMİNDE ETKİNLİĞİ BELİRLEYEN UNSURLAR VE VERDİ DENETİMİNDE YENİ NESİL TEKNOLOJİLER IŞIĞINDA RİSK ANALİZ SİSTEMLERİNİN KULLANILMASI
A. Engin ERGÜDEN.....207

Bölüm 13
ÇİN'İN BİR KUŞAK BİR YOL PROJESİ, YUMUŞAK GÜÇ İLİŞKİSİ VE TÜRKİYE'DEKİ KOBİ'LERE OLASI ETKİLERİ
Evin BAYAR, Mehmet POLAT.....225

Bölüm 14
BİLGİ TEKNOLOJİLERİ VE MUHASEBENİN BİRLEŞİMİNDE GELİNEN SON NOKTA: BULUT MUHASEBE
Ela HİÇYORULMAZ.....265

Bölüm 15
FİLİPİNLER EKONOMİSİNİN ELKTRONİK DEĞER ZİNCİRLERİNE BAĞIMLI YAPISI VE SONUÇLARI
Mehmet Fazıl ÖZKUL.....283

Bölüm 16
KAMU GÖZETİM KURUMUNUN ETKİNLİĞİNİN İNCELEME RAPORLARINDA TESPİT EDİLEN DENETİM İHLALLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Sedat COŞKUN 303

Bölüm 17
ÖRGÜTLERDE YENİ TEKNOLOJİ UYGULAMALARININ ÇALIŞANLAR ÜZERİNDE YARATTIĞI STRESİN ETKİLERİ
Şenol DÜŞÜN, Mehmet Ozan CİNEL 321

Bölüm 18
1950'LERİN FİNANSAL RAPORLAMASI; AYDIN TEKSTİL İŞLETMESİ İNCELEMESİ
Pınar Daloğlu 349

Bölüm 19
PİYASASI OLMAYAN MALLARIN DEĞERLEME SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN KAVRAMLAR
Ahmet Semih UZUNDUMLU, Seval KURTOĞLU 363

Bölüm 15
BÖLGESEL İNOVASYON GÜCÜNÜN İNOVASYON ENDEKSİ OLUŞTURULARAK DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
Hakan Atam, Mustafa Cem Kırankabeş.....373

Bölüm 21
ZAMAN ETKENLİ FAALİYET TABANLI MALİYETLEME: BİR DİŞ KLİNİĞİNDE UYGULAMA
D. Ali KIZILYALÇIN 393

Bölüm 22
XIX.YÜZYILIN İLK YARSINDA KONYA'DA TEMEL İŞ KOLLARI VE ESNAF SANDIKLARININ İŞLEVİ
Rahime Hülya Öztürk 423

Bölüm 23
RİSK YÖNETİMİ VE İÇ KONTROL İLİŞKİSİ
Seda YILMAZ 445

Bölüm 24
TÜRKİYE'DE YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİ*
Mehmet Sena EKİCİ 459

Bölüm 25
TUTUNDURMA KARMASI ELEMANLARINDAN REKLAMIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ
Filiz ASLAN ÇETİN, Seyhan ÖZTÜRK, Kamile MERİÇ 479

Bölüm 26
TÜRKİYE'DE DÜŞÜK KARBONLU ENERJİ TÜKETİMİ YÜK KAPASİTE FAKTÖRÜNE KATKIDA BULUNABİLİR Mİ? YAPISAL KIRILMALI EŞBÜTÜNLEŞME YAKLAŞIMINDAN KANITLAR
Abdullah Emre ÇAĞLAR 495

Bölüm 27
FİNANSAL KÜRESELLEŞME VE FİNANSAL SERMAYE GRUPLARININ ULUS DEVLETLER, MONARŞİLER VE I. DÜNYA SAVAŞI SONUNDA DAĞILAN İMPARATORLUKLARA ETKİSİNİN GÜNÜMÜZ İLE KARŞILAŞTIRILMALI ANALİZİ
Mehmet KUZU 515

Bölüm 28
FİNANSAL GELİŞME VE YENİLENEBİLİR ENERJİ TÜKETİMİ İLE CO_2 EMİSYONU ARASINDAKİ İLİŞKİ: BRICS-T ÜLKELERİNDE BİR UYGULAMA
Hande UZUNOĞLU ÜNLÜ, Tayfun YILMAZ 531

Bölüm 29
SERBEST FONLAR (HEDGE FUNDS)
Kartal Somuncu 549

BÖLÜM 19

PİYASASI OLMAYAN MALLARIN DEĞERLEME SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN KAVRAMLAR

Ahmet Semih UZUNDUMLU[1]
Seval KURTOĞLU[2]

1 Doç. Dr. Ahmet Semih UZUNDUMLU, Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi. Tarım Ekonomisi Bölüntü, Erzurum. asuzsemi@atauni.edu.tr. ORCID:0000-0001-9714-2053
2 Öğr. Gör. Seval KURTOĞLU, Bayburt Üniversitesi, Demirözü Meslek Yüksek Okulu, Veterinerlik Bölümü, Bayburt.sevalkurtoglu@bayburt.edu.tr ORCID:0000-0002-7098-2199

Doğal kaynakların kıt olması ve arzının sonsuz olmaması nedeniyle bu varlıkların ekonomik bir değere sahip olması gerekmektedir. Bu nedenle özellikle 1980 sonrasında ekonomistler plajlar, sulak alanlar, temiz su vb. rekresyon alanlarından pazarlarda alınıp satılmayan diğer varlıklara kadar uzanan kaynaklardan insanoğlunun fayda elde ettiğini (Lipton et al., 1995)ve bu fayda oranlarına göre bu kaynaklara değer biçilmesi gerektiğini vurgulamışlardır (İnan, 2016).Ortamdaki hava kalitesinin iyileştirilmesi, kültürel açıdan önemli turistik alanların korunması ve ormanların yok olunmasının önüne geçilmesi ile insanların faydalandığı doğal kaynaklar korunmakta ve bir değere sahip olmaktadır (Sajise et al., 2021).Bu değerlerin doğru takdirinde doğal kaynak planlaması ve yönetiminden sorumlu profesyonellerin yeni kavram ve yöntemlere aşina olmaları gerekmektedir (Lipton et al., 1995). Piyasası olmayan malların değerlemesinde piyasada işlem görmeyen belirli mal ve hizmetler için insanların ödeme yapma istekliliğini ölçmek için kullanılan bir dizi yöntemi içermektedir (Sajise et al., 2021).

Piyasa dışı değerleme yöntemlerinin uygulanması çevresel iyileştirme müdahalelerinin veya çevresel bozulmanın sonuçlarının birey ve sosyal grupların refahına yönelik fayda veya maliyetin parasal bir ölçüsünü göstermektedir (Christie et al., 2012). Bu durum özel ve kamu kaynaklarının tahsisini iyileştirmek için önemlidir. Piyasa dışı değerleme genellikle çevresel mal ve hizmetlere uygulandığından, ölçtüğü değer, piyasa başarısızlıklarını düzeltmek için çevre politikalarına bilgi verebilmektedir (Sajise et al., 2021). İnsanların eğlenme ve vakit geçirme amaçlı kullandıkları doğal kaynakların sağladığı toplumsal faydaların parasal değerini belirlemeye yönelik çalışmalardan elde edilecek çıkarımlar, bu alanların belirlenmesi, planlanması, yönetilmesi ve korunması konularında politika yapıcılara yol göstermektedir (Pak ve Türker, 2002). Kaynakların optimum kullanım düzeylerini belirleyen sosyo-ekonomik yapıların incelenmesi ile kaynakları etkin ve verimli bir şekilde planlanması sağlanmakta ve bu kaynakların ekonomik değerleri hesaplanabilmektedir (Başar ve Miran, 2010).

Birçok piyasa başarısızlığı, bireyler tarafından kullanımları veya tüketimleri açısından rakipsiz ve dışlanamaz olarak tanımlanan kamu mallarıyla ilgilidir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, faydalar ve maliyetler tam olarak belirlenemediği yani piyasaların bulunmadığı veya kusurlu olduğu kamu mal ve hizmetlerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle bu mallara piyasa tahsisi ve bu malların fiyatlandırılması yetersiz kalmaktadır. Piyasa dışı değerleme, kamu malına yapılan eksik yatırımın düzeltilebilmesi için bu tür mal ve hizmetlere değer atamanın bir yolu olarak ta tanımlanabilmektedir.Ancak uygun bir değer tahmini yapılmadığında bu kamu malları ve kaynakları, diğer pazarlanan mal ve hizmetlerle uygun

şekilde karşılaştırmayı engelleyecek şekilde düşük değere sahip olabilmektedirler (Sajise et al., 2021).

Değerleme Süreci

Piyasa dışı değerleme 6 adımda yürütülmektedir (EPA, 2022).

1. Alınması gereken kararlar ve dikkate alınması gereken seçenekler belirlenmektedir. Bu adım genellikle "problemin formülasyonu" olarak bilinmektedir.

2. Kaynaklanabilecek önemli çevresel veya biyofiziksel değişiklikler tanımlanmaktadır.

3. Bu biyofiziksel değişikliklerin fayda gibi insanlar üzerinde sahip olabileceği etki türleri ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır.

4. Çevre değişikliklerinin sayısal büyüklükleri tahmin edilmekte veya hipotezlenmektedir.

5. Bireylerin bu değişikliklere atayacağı ekonomik değerler tahmin edilmektedir.

6. Sonuçlar ilgili karar vericilere ulaştırılmaktadır.

Örneğin günlük kullanım alanı 5.000 kişi olarak belirlenmiş bir mesire alanına, yaz aylarında günlük ortalama 10.000'den fazla kişi geldiği ve bu nedenle bölgeyi tercih eden turistlerin kullanım düzeyini düşürdüğü ve aynı zamanda alanın çevresel ve görsel olarak bozulduğu tespit edilmiştir.

Birinci aşamada giriş ücreti olmadan bireyler bu doğal kaynakta vakit geçirmekte ve bu kaynakları tükenmeyecekmiş gibi hor kullanmaktadır. Bu nedenle belirli bir ücretle aynen stadyumlarda olduğu gibi görüş açısı ve kaynaktan yararlanma ölçüsüne göre yapılacak fiyatlandırma ile kontrol edilebilecek kadar ziyaretçi ile hem doğal kaynaktaki tahribat en aza indirilecek hem de gelen parasal katkı ile bu doğal kaynaktaki tahribatlar giderilebilmektedir.

İkinci aşamada bireylerin yararlanması için doğal kaynak yapısına fazla müdahale edilmeden yapılacak tesis ve aktivitelerle önemli çevresel veya biyofiziksel değişiklikler yapılmaktadır.

Üçüncü aşamada bu alana gelen ve hizmet gören bireylerin yapılan ek tesisler ve faaliyetlerle alandan fayda düzeyleri artmakta ve bu alandan pasif olarak yararlanan bireyler de bu doğal alanın korunması ile bu bölgedeki hava kalitesinin korunması ve gelecek nesillere de ulaştırılması açısından değer verebilmektedir.

Dördüncü aşamada bu potansiyel kaynakların hor kullanılması durumunda ekosistemin bozulması ile erozyon ve toprak kaymaları meyda-

na gelebilmekte, temiz su kaynakları azalmakta, su kirliliği ve kuraklık nedeniyle ortamdaki mevcut su miktarı azalmakta ve tüm ekosistemin ihtiyacı olan su yeterince sağlanamadığı için tüm canlıların yaşamı tehlikeyegirebilmektedir.

Beşinci aşamada bu potansiyel kaynakların etkileri doğrultusunda onları ziyaret eden kişilerce değerlenebilmektedir. Yani yapılacak bir anket çalışması ile ziyaretçilerin restorasyon projesinden etkilenecek bu mesire alanının genel ekolojik durumunun korunması için kendi ve toplumsal fayda için verdiği değerler toplamı bu kaynağın değerini oluşturabilir.

Altıncı aşamada sonuçlar politikacılar ve hükümet yetkilileri ile paylaşılarak bu bölgede yapılacak restorasyon çalışması ile fayda/masraf oranları doğrultusunda uygulanabilirliği ortaya konmaktadır.

Bu altı aşama için beş durum dikkate alınmalıdır (Freeman et al., 2014).

1. Değerlemeyi Kapsayacak Nüfus ve Fayda/Masraf Oranı

Bireylerin çevresel mal ve hizmetlerde belirli bir değişikliğe ne kadar değer verdiğini tespit etmedeönemli olan ilgili birey nüfusunu belirlemektir. Bu durumda değişikliğe değer veren herkesin dâhil edilmesi gerektiği gibi bir sonucun çıkması beklense de değerlemeye alınacak nüfusu değerleme konusu ortaya çıkarmaktadır (Segerson, 2017). Örneğin, ekonomik faaliyetlerde yaygın bir olumsuz dışsallık içme suyu kirliliği olup, yeraltı sularının kirlenmesinden kaynaklanan toplam kayıpların ekonomik değerini tahmin etmek için değerleme yapıldığında su tesisatının yenileme ve kirli su nedeni ile hastalık maliyeti için o bölgedeki hane halkının ödeme istekliliği bu tesisatın yapılıp yapılmaması için politikacılara ve yerel belediyelere yol göstermektedir (Muryani and Raja 2021). Benzer şekilde, küresel orman yangınlarının önüne geçip sera gazı emisyonlarını azaltmaya ve küresel iklim değişikliğini yavaşlatmaya yönelik ulusal bir politikanın maliyet ve faydalarını değerlendirirken bu tür faydalarda genelde küresel faydalar dikkate alınarakyani sadece bir ülkedeki orman köylüleri değil birçok ülkedeki orman köylüleri açısından ormanlık bölgenin değerini hesaplamak gereklidir (Taye et al., 2021).Ancak her ülke politika yapıcılarının kararları ülkelerinin net bir fayda sağlayıp sağlamayacağına göre bu kaynaklarda oluşabilecek zararlara karşı yapılabilecek projelerle ulusal veya uluslararası boyutta katılmalarına etken olabilmektedir (Segerson, 2017).

2. Talebe Göre Değerleme Toplamı

Çevreciler bazen doğaya her zaman bir fiyat etiketi koyma gereğini sorgularlar ve doğanın içsel bir değeri olduğunu, onun uzun vadeli yaşam destek sistemimiz olduğunu ve bunun onu korumak için yeterli bir

sebep olduğunu iddia ederler. Ancak gelişmemiş ülkeler doğal kaynaklarını gelişmiş ülkelerin sömürmesine izin vererek açlık sorununu çözmeye çalışırken, gelişmekte ülkelerde ekonomik kalkınma amacı ile kaynak kullanımında israflı olabilmektedirler. Sonuçta gelişmiş ülkelerde uzun vadede doğal kaynakları güvence altına almak yerine anlık faydalarını en üst düzeye çıkarmayı tercih ederler (Lambert, 2003). Doğal kaynak ve çevre ile ilgili mal ve hizmetlerin değerini tahmin etmede kullanılan yöntemlerde dikkate alınan nüfustaki bireylerin vermiş oldukları ödeme istekleri yada harcamaları toplamı bu mal ve hizmetlerin toplam değerini oluşturmaktadır (Özkök vd., 2019). Bu değerlendirmeyi yaparken bireylerin ağırlıklarının aynı olduğu düşünülmektedir.Ancak son yıllardaki çalışmalarda çalışma bölgesi ve aile gelirinin etkisiönemli bir etken olduğu vurgulanmaktadır (Khan et al., 2022). Yüksek gelir grubunda olan ve zengin yaşama bölgelerinde olan kişiler düşük gelir gruplarında olanlara oranla daha yüksek ödeme istediğinde bulunurlar. Bu nedenle, piyasa dışı değerlemede, ilgili popülasyondaki toplam faydayı ölçmek için bireyler arasında ağırlıklandırılmamış bir fayda toplamı kullanmak standart bir uygulama olsa da, bu önlemleri yorumlarken bu yaklaşımın sonuçlarının akılda tutulması gerekmektedir (Segerson, 2017).

3. Paranın Zaman Değerine Göre Değerleme Toplamı

Bu bölümde verilen örnekteki mesire alanı için yapılacak hizmet işlemleri için bireyler farklı zamanlarda farklı faydalar elde edecekleri için bu faydaların (ödeme istekleri) değeri farklı dönemlerde farklı olmakta ve bu faydaların şu anki değere toplu olarak anuite ile sabit bir iskonto oranı ile her dönemde farklı bir katsayı ilehesaplar yapılıp ortak zaman içinde toplanmaktadır. Stern (2007) tarafından hızla başlatılan, gelecekteki maliyet ve faydaları değerlendirmek için uygun bir iskonto oranı tartışması da standart iskonto çerçevesinin genişletilmesine yol açmış, birçok faktörün yanı sıra, iklim değişikliği nedeniyle art arda kıtlaşan çevresel mallar gibi piyasalarda işlem görmeyen mal ve hizmetlerin nispi fiyatlarının değişmesi dikkat çekmiştir (Hänsel, 2018).Bir diğer örnek güneş enerjisi gibi birçok alana uygulanacak belirli bir politika veya eylemin faydaları uzun yıllar boyunca devam etmektedir. Böyle bir eylemin toplam fayda ve maliyetlerinin bir ölçüsü, yalnızca cari dönemdeki fayda ve maliyetleri değil, aynı zamanda mevcut eylemden kaynaklanacak gelecekteki faydaları da içermektedir. Yalılı (2022) bir güneş enerjisi sistemi (GES) yatırımının günümüz ekonomik koşullarına göre finansal analizi ve yatırımın karlı olup olmadığını belirlemek için projenin fizibilitesinin paranın zaman değeri ile birlikte inceleyerek, panel verimliliğinin 25 yılda (yani yatırımın ekonomik ömrü) doğrusal olarak yılda %0,7 oranında azaldığı varsayılmaktadır. Yatırımın fayda ve gider unsurları, her bir projeye karşılık gelen cari yatırım maliyeti belirtilerek detaylı olarak ele almış, Yatırımların

Geri Ödeme Süresi (GÖS), Net Bugünkü Değeri (NBD), İç Getiri Oranı (İKO) ve Fayda/Maliyet Oranı (FMO) yöntemleri açısından, tamamen öz sermayeye veya 10 yıllık Yenilenebilir Enerji Kredileri ile geri ödemeyle yatırım yapılması durumunda 1 MW GES yatırımının öz sermaye ile yapılmasının ekonomik açıdan faydalı olduğu ancak ilk yatırım maliyetinin kredi ile karşılanması durumunda bu çalışmanın kabul edilebilir olmadığı sonucuna varmıştır.

4. Belirsizlik

Değişen atmosferik sıcaklıklar doğal yaşamda ekonomik kayıplara neden olmakta bu nedenle, iklim hasarını ölçmek için iklim dinamikleri ile ekonomik sistemin dinamikleri arasında köprü oluşturmak gerekmektedir. Atmosferde ki CO_2 artışı, yalnızca dünya yüzeyinde artan sıcaklıklara yol açmakla kalmamakta, aynı zamanda hasar fonksiyonlarında açıkça dikkate alınmayan diğer CO_2 problemlerine de neden olmaktadır. Atmosferik CO_2'nin önemli bir miktarı okyanuslar tarafından alınsa da bu CO_2 okyanuslarca tutulması yeryüzündeki sıcaklık artışını tamponlasa da okyanusu daha asidik hale getirmekte okyanus asitlenmesi olarak adlandırılan bu olgunun, balıkçılık, biyolojik çeşitlilik ve turizm gibi okyanuslar tarafından sağlanan ekosistem hizmetlerini olumsuz yönde etkileyeceği tahmin edilmektedir (Hilmi et al., 2012; Rodrigues et al., 2016;Hänsel, 2018). Bu gibi bazı durumlarda çevresel değişmelerdeki büyüklüğün tahmin edilmesinde veya bu değişmelere değer atanmasında belirsizlik ortaya çıkabilmektedir(Segerson, 2017). Örnekte de belirtildiği üzere, iklim değişikliğini hafifletme çabasıyla okyanusların çektiği CO_2 emisyonlarını azaltmaya yönelik bir politika veya bir proje yürütüldüğünü ve belirtilen okyanus asitlenmesinin ne kadar azaltılabileceğine yönelik bir tahminin yapılması gerekmektedir (Hänsel, 2018). Bu değişimlerin tahminlerinin etkileri iklimi nasıl etkileyeceği, denizlerdeki asitlenme miktarını ne kadar azaltabileceği ve en sonunda çevredeki değişim insan sağlığı ve diğer sonuçları nasıl etkileyeceğini belirlemede ekonometrik modeller kullanılmaktadır. Ancak hem uygun model yapısı hem de model parametreleri hakkında her zaman bir belirsizlik olmaktadır (EPA, 2022). Ayrıca gelecekteki tercihler ve gelir gibi faktörlerde belirsiz olabilmektedir. Öngörülen değişikliklere atanan değerler bu belirsizlikleri de yansıtacaktır. Hem teorik hem de pratikte değerlemedeki belirsizliği ele almak için yöntemler mevcuttur (Segerson, 2017).Nicel modelleme, sürdürülebilirlik sorunlarının politika boyutuna yardımcı olmak için yaygın olarak kullanılmaktadır. Doğrulama, modelleri güvenilir ve kullanışlı hale getirmek için önemli bir adımdır. Mevcut doğrulama bakış açılarını ve yaklaşımlarını araştırmak için geniş bir akademik literatür analiz edilerek ve uygulayıcılar arasında bir anket yapılmaktadır. Bu anketler örneklemeye dayalı alternatif gerçekleştirmeleri model çıktılarına bağlayan hesaplama deneylerinde kullanı-

lırlar. Her hesaplama deneyi, bir durum senaryosuna karşılık gelmekte bu nedenle model aslında geniş bir keşif senaryoları topluluğunu oluşturmaktadır. Bu tür senaryo toplulukları, örneğin karar hedeflerini belirleyerek ve en göze çarpan senaryoları arayarak en uygun yöntemleri geliştirmek için kullanılabilir. Bu nedenle, bu tür senaryo toplulukları gelecekteki karar desteği için oldukça umut verici olabilir (Eker et al., 2018).İklim değişikliğinin tarım üretimi üzerindeki etkileri, yoksulluğu ve açlığı azaltma çabalarını engelleyebilmektedir. Ayrıca iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak veya iklim değişikliğine uyum sağlamak için alınan önlemler, birçok alanı olumlu etkileyecektir. Örneğin, iklim değişikliği etkileri, hastalık vektörlerinin ve afetle ilgili sağlık risklerinin dağılımını iyileştirecektir. İklim değişikliği kaynaklı su kıtlığının azaltılması ile temiz içme suyuna ve sanitasyona erişimi artırarak sağlığı doğrudan olumlu etkileyebilir. İklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması ile aynı zamanda tarım arazilerinin verimliliğini de etkileyerek yetersiz beslenmenin önüne geçerek refah artışına neden olabilir (Fuso Nerini et al., 2019). Yukarıdaki ifadeler dikkate alındığında, riskler veya belirsizlikler ölçülebildiğinde ve değerleri atayan bireyler tarafından karşılandığında, piyasa dışı değerlemeye yönelik standart yaklaşım belirsizliği açıkça içerecek şekilde değiştirilebilir. Ancak bugüne kadar, belirsizliği piyasa dışı değerlemeye dâhil etme çabaları, öncelikle sağlıkla ilgili risklerin değerlemesiyle sınırlı kalmıştır (Segerson, 2017).

5. Değerleme Yöntemleri

İnsanlar genellikle doğada ve doğanın yaşamını devam etmesindeki en önemli etkenlerden olan suyun olduğu alanlarda zaman geçirmekten hoşlanırlar. Tabi ki bu alanlarda vakit geçirmek önemli olmasına rağmen insanlar bu tabiatın sonsuz arzı ve tükenmeyeceğini düşündükleri ve kullanım haklarının herkesçe aynı olması yani herhangi bir ödeme yapmadıkları için hor kullanmaktadırlar. Bu nedenle insanların bu kaynakların korunmasına karşı ödeme istekliliği veya ziyareti için yaptıkları toplam masraflar üzerinden bu yerlerin değerlerini hesaplayan birçok yöntem vardır. Açıklanan yöntemlerin tümü ekonomik değerleri tahmin etmeye çalışsa da, çeşitli şekillerde birbirlerinden farklılık göstermektedir.

Başlıca piyasa dışı değerleme yöntemleri 2 kategoride sınıflandırılmaktadır. Bunlar açığa çıkan ve açıklanan tercihleri kullanan yöntemlerdir (Segerson, 2017).

A) Açığa çıkan tercih yöntemleri (piyasa fiyatını belirleme ile ilgili)

1. Seyahat Maliyeti Yöntemi

2. Hedonikler (Hedonik Fiyatlandırma yada HedonikMülkiyet Değeri Yöntemi)

3. Risklere Karşı Korunma veya Önlem Alma ile Doğal Kaynakları Koruma Yöntemi

4. İkame Yöntemi

B) Açıklanan tercih yöntemleri (alternatif seçim üzerinden yani ödeme istekliliği ile ilgili)

1. Koşullu Değerleme Yöntemi

2. Öznitelik Tabanlı Yöntemler

KAYNAKLAR

Başar, H. ve Miran, B., 2010. Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkında Sonbahar Ziyaretçilerinin Özellikleri. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 47(3): 241-250.

Christie, M., Fazey, I., Cooper, R., Hyde, T., Kenter, J.O., 2012. An Evaluation of Monetary and Non-Monetary Techniques for Assessing the Importance of Biodiversity and Ecosystem Services to People in Countries with Developing Economies. Ecol. Econ. 83: 67-78.

Eker, S., Rovenskaya, E., Obersteiner, M., & Langan, S. (2018). Practice and perspectives in the validation of resource management models. Nature communications, *9*(1), 1-10.

EPA, 2022. U.S. Environmental ProtectionAgency(EPA). Available at: EPAhttps://www.epa.gov/cleanups/basic-information-about-cleanups. AccesedDate: 17.05.2022.

Freeman, A. M., Herriges, J.A. and Kling, C.L., 2014. The Measurement of Environmental and Resource Values: Theory and Methods (3rd Ed.). Washington, DC: RFF Press.

FusoNerini, F., Sovacool, B., Hughes, N., Cozzi, L., Cosgrave, E., Howells, M., ... &Milligan, B., 2019. ConnectingClimate Action withOtherSustainable Development Goals. Nature Sustainability, 2(8): 674-680.

Hänsel, M., 2018. Essays on the Economics of Mitigating Climate Change (DoctoralDissertation).

Hilmi, N., Allemand, D., Dupont, S., Safa, A., Haraldsson, G., Nunes, P.A., ... andCooley, S. R., 2013. Towards Improved Socio-Economic Assessments of Ocean Acidification's Impacts. Marine Biology, 160(8): 1773-1787.

İnan, İ.H., 2016. Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Khan, S.U., Guo, X., Hu, J., Khan, A.A., Talpur, M.A., Liu, G. and Zhao, M., 2022. Who Cares and How Much? Narrative for Advances in Aquatic Ecosystem Services Through Non-Market Valuation with Spatial Dimensions Using a Discrete Choice Experiment. Journal ofCleanerProduction, 337: 130603.

Lambert, A., 2003. Economic Valuation of Wetlands: An Important Component of Wetland Management Strategies at the River Basin Scale. Conservation Finance Guide, Washington.

Muryani, M. and Raja, E.K.T., 2021. Pollution Valuation and Groundwater Preferences: Case Study of Kedungpalang and Sambigembol Lakardowo Village Jetis Sub District, Mojokerto District. Reviewof International Geographical Education (RIGEO),11(4): 503-511. FF

Özkök, F., Mercan, Ş.O., Yıldırım, H.M., Korkmaz, H., Sünnetçioğlu, S. and Ayhan, Ç., 2019. Kaz Dağları'nın Turizmdeki Ekonomik Değerinin Seyahat Maliyet Yöntemi ile Belirlenmesi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 18(69): 412-424.

Pak, M. ve Türker, M.F., 2002, Türkiye'de Orman Kaynağının Rekreasyonel Kullanım Değerinin Seyahat Maliyeti ve Koşullu Değerleme Yöntemleri Yardımıyla Belirlenmesi (Sazalan Orman İçi Dinlenme Yeri Örneği), II.Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt I, Artvin, 165-176.

Rodrigues, L.C., van den Bergh, J. C., Loureiro, M.L., Nunes, P.A. andRossi, S., 2016. The Cost of Mediterranean Sea Warming and Acidification: A Choice Experiment among Scuba Divers at Medes Islands, Spain. Environmental and Resource Economics, 63(2): 289-311.

Sajise, A. J., Samson, J. N., Quiao, L., Sibal, J., Raitzer, D. A. andHarder, D., 2021. ContingentValuation of NonmarketBenefits in Project Economic Analysis: A Guide toGoodPractice.

Segerson, K., 2017. ValuingEnvironmentalGoodsand Services: An EconomicPerspective. In a Primer on NonmarketValuation. Second Edition (pp. 1-25). Springer, Dordrecht.

Stern, N., 2007. Stern Review on the Economics of Climate Change. Government Economics Service.

Taye, F.A., Folkersen, M.V., Fleming, C.M., Buckwell, A., Mackey, B., Diwakar, K.C., ... & Saint Ange, C., 2021. The Economic Values of Global Forest Ecosystem Services: A Meta-Analysis. Ecological Economics, 189: https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2021.107145.

Yalılı, M., 2022. Lisanslı Fotovoltaik Güneş Enerji Santrali Yatırımının Finansal Analizi: Van İli Örneği. Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 10(3): 1055-1074.